Uluslararası
Kutadgu Bilig
Kurultayı

26-28 Eylül 2019

Türk Dil Kurumu Yayınları

Uluslararası Kutadgu Bilig Kurultayı

26-28 Eylül 2019

BİLDİRİLER

Ankara

Uluslararası Kutadgu Bilig Kurultayı [Ankara: 2019]

Uluslararası Kutadgu Bilig Kurultayı: (26-28 Eylül 2019]/ [düzenleyen]: Türk Dil Kurumu; yayına hazırlayanlar: İrem Işıl Altun, Ekrem Beyaz.-- Ankara: Türk Dil Kurumu, 2020.

1640 s.: rnk. res, fotoğ.-- (Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları; 1343)

ISBN 978-975-17-4596-5

1. Toplantılar, Kutadgu Bilig 2. Kutadgu Bilig, Türk Dili Edebiyatı— Toplantı I. Altun, İrem Işıl II. Beyaz, Ekrem (yayına hazırlayanlar)

809.7

Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu
Türk Dil Kurumu Yayınları: 1343

ULUSLARARASI KUTADGU BİLİG KURULTAYI
Ankara, 26-28 Eylül 2019
BİLDİRİLER
*
Yayına Hazırlayanlar:
TDK - Uzman İrem Işıl ALTUN
TDK - Uzman Ekrem BEYAZ
*
Kapak tasarımı:
TDK - Dilek ŞERBETÇİ
*
Baskı:
Birinci baskı: Ankara, 2020 Eylül
ISBN: 978-975-17-4596-5
*
Dağıtım:
Türk Dil Kurumu
Atatürk Bulvarı No: 217
06680 Kavaklıdere / ANKARA
Telefon: +90 (312) 457 52 00
Belgegeçer: +90 (312) 468 07 83
Genel ağ: http://tdk.gov.tr
*
©5846 sayılı Yasa'ya göre
eserin bütün yayın, çeviri ve alıntı hakları
Türk Dil Kurumuna aittir.

(26-28 Eylül 2019) Uluslararası Kutadgu Bilig Kurultayı
DÜZENLEME KURULU

Prof. Dr. Gürer GÜLSEVİN - Türk Dil Kurumu - Ege Üniversitesi

Prof. Dr. Feyzi ERSOY - Türk Dil Kurumu - Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi

Doç. Dr. Bilal ÇAKICI - TÜRKSOY - Ankara Üniversitesi

Prof. Dr. Leylâ KARAHAN - Gazi Üniversitesi (Emekli)

Prof. Dr. Yavuz KARTALLIOĞLU - Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi

Uzm. İrem Işıl ALTUN - Türk Dil Kurumu

(26-28 Eylül 2019) Uluslararası Kutadgu Bilig Kurultayı
BİLİM KURULU

Prof. Dr. Ahmet GÜNŞEN - Trakya Üniversitesi

Prof. Dr. Ahmet KARADOĞAN - Kırıkkale Üniversitesi

Prof. Dr. Ayşe İLKER - Manisa-Celal Bayar Üniversitesi

Prof. Dr. Ayşehan Deniz ABİK - Çukurova Üniversitesi

Prof. Dr. Bilal YÜCEL - Sivas Cumhuriyet Üniversitesi

Prof. Dr. Celal DEMİR - Afyon Kocatepe Üniversitesi

Prof. Dr. Cengiz ALYILMAZ - Bursa Uludağ Üniversitesi

Prof. Dr. Çetin PEKACAR - Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi

Prof. Dr. Emine YILMAZ - Hacettepe Üniversitesi

Prof. Dr. Erden KAZHYBEK - Ahmet Baytursunov Dil Bilimi Enstitüsü

Prof. Dr. Erdoğan BOZ - Eskişehir Osmangazi Üniversitesi

Prof. Dr. Fahri TEMİZYÜREK - Gazi Üniversitesi

Prof. Dr. Gulbanu KOSSYMOVA - Abay Kazak Millî Pedagoji Üniversitesi

Prof. Dr. Hamza ZÜLFİKAR - Ankara Üniversitesi(Emekli)

Prof. Dr. Hatice ŞAHİN - Bursa Uludağ Üniversitesi

Prof. Dr. Hatice ŞİRİN - Ege Üniversitesi

Prof. Dr. Hayati DEVELİ - İstanbul Üniversitesi

Prof. Dr. Hülya KASAPOĞLU ÇENGEL - Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi

Prof. Dr. İbrahim TAŞ - Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi

Prof. Dr. İsa HABİBBEYLİ - Azerbaycan Millî İlimler Akademisi

Prof. Dr. İsmet ÇETİN - Gazi Üniversitesi

Prof. Dr. Kasımcan SADIKOV - Taşkent Devlet Şarkşinaslık Enstitüsü

Prof. Dr. Layli UKUBAYEVA - Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi

Prof. Dr. Lindita XHANARI - Tiran Üniversitesi

Prof. Dr. Mehmet Fatih KİRİŞÇİOĞLU - Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi

Prof. Dr. Mesut ŞEN - Marmara Üniversitesi

Prof. Dr. Musa ÇİFCİ - Uşak Üniversitesi

Prof. Dr. Mustafa ARGUNŞAH - Erciyes Üniversitesi

Prof. Dr. Mustafa ÖNER - Ege Üniversitesi

Prof. Dr. Mustafa S. KAÇALİN - Marmara Üniversitesi

Prof. Dr. Mustafa UĞURLU - Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi

Prof. Dr. Necati DEMİR - Gazi Üniversitesi

Prof. Dr. Oktay AHMED - Aziz Kril ve Metodiy Üniversitesi

Prof. Dr. Osman Fikri SERTKAYA - İstanbul Üniversitesi (Emekli)

Prof. Dr. Osman MERT - Atatürk Üniversitesi

Prof. Dr. Paşa YAVUZARSLAN - Ankara Üniversitesi

Prof. Dr. Recep TOPARLI - Sivas Cumhuriyet Üniversitesi

Prof. Dr. Robert DANKOFF - Chicago Üniversitesi

Prof. Dr. Sadettin ÖZÇELİK - Dicle Üniversitesi

Prof. Dr. Semra ALYILMAZ - Bursa Uludağ Üniversitesi

Prof. Dr. Zeki KAYMAZ - Ege Üniversitesi

Prof. Dr. Zühal ÖLMEZ - Yıldız Teknik Üniversitesi

Doç. Dr. Akartürk KARAHAN - Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi

Doç. Dr. Özgür AY - Uşak Üniversitesi

Doç. Dr. Seyitnazar ARNAZAROV - Türkmenistan

Küresel Medeniyet ve Milli Şuur Açısından Kutadgu Bilig [Karlygash BAYTANASOVA] • 158-163

Bahaeddin Ögel'in Gözüyle Türk Mitolojisi Açısından Kutadgu Bilig [Behruz BEKBABAYİ] • 164-176

Kutadgu Bilig'deki Fiillerin İstemi Üzerine [Ertan BESLİ] • 177-199

Kutadgu Bilig'de Soru Yapıları: Gömülü Soru Örneği [Tuğba BİLVEREN] • 200-215

Kutsaldan Kurguya: "Su" Romanında Kutadgu Bilig'in Şifreleri [İbrahim BİRİCİK] • 216-222

Kutadgu Bilig'de Geçen Arapça ve Farsça Kökenli Kelimelerin Transkripsiyonu Meselesi [Saidbek BOLTABAYEV] • 223-238

Kutadgu Bilig'de Olumsuz Niteleyiciler ve Bulundukları Bağlamlardan Hareketle Devrin Bakış Açısı [Emrah BOZOK] • 239-259

Kutadgu Bilig'de Eş Anlamlı ve Zıt Anlamlılık Kavramının Kişisel Karakteristikler için Kullanımı [Gülzura CUMAKUNOVA] • 260-277

Kutadgu Bilig'in Folklor Semiyosferi [Mehmet Surur ÇELEPİ] • 278-298

Kutadgu Bilig'de "Kılık" ve "Kılınç" Sözlerinin Kullanım Özellikleri Üzerine [Engin ÇETİN, Emre UZER] • 299-316

Kutadgu Bilig ile Gülistan'ın Eğitim Anlayışlarının Mukayesesi ve Günümüz Eğitim Anlayışıyla Örtüşen Yönleri [Ömer ÇİFTÇİ] • 317-329

Kutadgu Bilig'in Viyana Nüshası'nda "Ayın"lı Kelimelerin Yazımı [Melek ÇUBUKCU] • 330-359

Kutadgu Bilig'de Bir Bağdaşıklık Ögesi Olarak {+KI} Biçim Birimli Edatlar [B. Erdem DAĞISTANLIOĞLU, Nevin MAZMAN] • 360-379

Kutadgu Bilig'de Metaforik Betimlemeler [Celal DEMİR] • 380-406

Kutadgu Bilig'in Kaynakları Problemi (Ay Sembolizmi Özelinde Bir Yaklaşım) [Serkan DERİN] • 407-420

Ortaokul Öğrencilerinin Yusuf Has Hacib ve Kutadgu Bilig ile İlgili Farkındalıklarının Belirlenmesi [Erol DURAN, Ebru ÖZTÜRK] • 421-433

Kutadgu Bilig'in Viyana Nüshasında "Ayın"lı Kelimelerin Yazımı

Melek ÇUBUKCU*

Giriş

Yazım genel olarak bir dilin belli kurallarla yazıya geçirilmesi olarak bilinir fakat yazımın fonetik değerleri vermediği durumlar da olabilir. Bu konuyu araştırma nedenimiz de buradan kaynaklanmaktadır. İslami döneme ait olan Uygur harfli Türkçe metinlerden *Kutadgu Bilig* Viyana nüshasında, Arapça ve Farsça alıntı kelimelerin yazımında kullanılan ve Uygur alfabesinde herhangi bir karşılığı bulunmayan "ayın" işaretinin, yazımda nasıl gösterildiği ifade edilmeye çalışılmıştır. Bu işaretin kullanım şekillerini ve çeşitlerini tespit etmek bize şu açılardan yardımcı olacaktır:

1. Yazımın fonetik değerleri vermediği bilinen Arap harfli metinlere göre, Uygur harfli metinlerin fonetik değerleri yansıtma kabiliyetini göstermek.

2. Uygur harfli yazımın telaffuzu gösterip göstermediği meselesini açığa çıkarmak.

3. Alıntı kelimelerin yazımında müstensihin telaffuza mı yoksa özgün yazıma mı bağlı kaldığını ortaya çıkarmak.

4. İslami döneme ait Uygur harfli metinlerin transkripsiyon metinleri gibi kullanılıp kullanılamayacağını belirlemek.

5. Eserlerin yazımında müstensihin tasarrufu ne kadardır, müstensih hiç müdahalede bulunmadan, olduğu gibi mi kopya eder yoksa birtakım müdahalelerde bulunarak kendi dil özellikleri ile mi yazar, buna göre müstensihin döneminin dili yazmaya karışır mı, istinsah metinleri müstensihler tarafından hangi kurala göre okunmuştur, Arapça ve Farsça bilgisi metinler okunurken kullanılmış mıdır gibi sorulara cevap bulmak.

6. Arap alfabesi yanında Uygur alfabesinin kullanılması, Uygur harfli metinlerin okuma kolaylığı sağlaması ile ilişkili midir, Uygur harfli metinlerin yazımında Arap yazım geleneğinin etkisi nedir sorusuna cevap bulmak.

Bulgular

A) Telaffuz veya Orijinal İmlayı Vermeleri Açısından Kullanılan "Ayın" İşaretleri

1. Telaffuzu Gösteren "Ayın" İşaretleri

* Arş. Gör. Dr., Çukurova Üniversitesi, *melek0134@gmail.com*

AYIN 3

Uygur yazımında /e/ ile gösterilen / ʿ /

Söz başında ve söz içinde görülür. Örneklerin çoğunluğu söz içine aittir.

Söz başı

ʿalẹm (2346-26)

ʿadaz-e (1873-8)

Söz içi

duʿa (1886-22)

maʿni (2578-32)

şaʿir (2065-16; 2065-16; 2486-10; 2486-10)

maʿni-si (1779-26)

AYIN 8

Uygur yazımında ﯼ ile gösterilen / ʿ /

Sadece söz içinde görülür.

mạʿni (4286-12)

mạʿnisi (1252-10; 691-23)

nị̇ʿmẹt (759-30)

şaʿịr (927-24)

ṭaʿạt (3989-14)

tạʿbını (4632-1)

vạʿde (5077-18)

AYIN 11

Uygur yazımında ﻳ ile gösterilen / ʿ /

Sadece söz içinde görülür.

nị̇ʿmẹt (1260-18; 937-3)

niʿmet-ḳa (1269-27)

şaʿịr (1212-33)

tạʿbi (4624-34)

AYIN 13

Uygur yazımında /y/ ile gösterilen / ʿ /

Sadece söz içinde görülür.

mụsaʿit (3976-1)

raʿịyed (5574-27; 5578-31; 5579-32; 5584-37)

rạʿiyẹtḳa (4999-31)

saʿid (3915-11; 3915-11; 3929-25; 5037-8; 5106-13)

şaʿir (412-8)

şaʿịr (711-12; 711-12; 739-10)

şeriʿat (5531-3)

şeriʿat-nı (5552-4)

AYIN 17

Uygur yazımında و (v) ile gösterilen / ʿ /

Sadece söz içinde görülür.

dụʿa (1110-32; 1265-23; 1265-23; 5333-12; 5401-17)

duʿ-a (5568-21; 5571-24; 5626-3)

duʿam (379-10)

2) Orijinal İmlayı Gösteren "Ayın" İşaretleri

AYIN 4

Üzerinde ʾ işareti bulunan, yazımda gösterilmeyen / ʿ /

Sadece söz içinde bulunur.

maʿni (2578-32)

AYIN 5

Altında ع işareti bulunan, yazımda gösterilmeyen/ ʿ /

Söz başında ve söz içinde görülür. Örneklerin çoğunluğu söz başına aittir.

Söz başı

ʿạbir (4892-37)

ʿaciz (871-26)

'aḳıbẹt (357-12)

'alẹmıġ (125-26)

'ali (57-10)

'ạtiḳ (51-4)

'aybı (1407-28; 534-12)

'iz-i (89-23)

'uḳba (4802-40)

'uḳ-ba (4805-43)

'ụzrumi (4871-15)

'uzrüŋ (377-8)

Söz içi

n(i)'met (3551-6)

nị'mẹt (1106-28; 3551-6; 756-27; 757-28; 757-29)

şa'irim (535-13)

ta'at (5190-2)

vạ'de (3734-7)

AYIN 9

Altında ◦ işareti bulunan, yazımda gösterilmeyen/ ' /

Sadece söz içinde görülür.

mạ'ni (748-19)

na'met (5237-14)

ṭa'ạt (3990-15)

AYIN 10

Altında ع ve ◦ işareti bulunan, yazımda gösterilmeyen/ ' /

Sadece söz içinde görülür.

mụ'in (89-23)

nị'mẹt (756-27)

AYIN 16

Altında ء işareti bulunan, yazımda gösterilmeyen/ ʿ /

Söz başında ve söz içinde aynı oranda görülür.

Söz başı

ʿaciz (1148-34)

ʿaziz-lıḳ-ı (16. sayfa-17)

ʿusr-i (671-26)

ʿusrin (18. sayfa- 2)

Söz içi

mạʿni (4609-17)

mạʿnisi (156-26)

ṭaʿaṭ (4912-11; 5106-13)

3) Hem Orijinal İmlayı Hem Telaffuzu Gösteren "Ayın" İşaretleri

AYIN 6

Altında ء işareti bulunan, Uygur yazımında ں ile gösterilen / ʿ /

Sadece söz içinde görülür.

mạʿni (742-13)

saʿạtı (3615-8)

tạʿạt (3973-29)

AYIN 7

Altında ء işareti bulunan, Uygur yazımında ڭ ile gösterilen / ʿ /

Sadece söz içinde görülür.

mạʿnisi (729-28)

AYIN 12

Altında ع işareti bulunan, Uygur yazımında و (v) ile gösterilen / ʿ /

Sadece söz içinde görülür.

duʿada (5438-25)

AYIN 14

Altında ء işareti bulunan, Uygur yazımında ں ile gösterilen / ʿ /

Sadece söz içinde görülür.

mạʿni (787-27)

şaʿịr (1007-30; 1138-24; 1421-9)

taʿan (5570-23)

AYIN 15

Altında ع işareti bulunan, Uygur yazımında /y / ile gösterilen / ʿ /

Sadece söz içinde görülür.

şaʿịr (586-2)

şẹriʿạt (446-1)

şẹriʿat (59-12)

şẹriʿatḳa (89-23)

şẹriʿạtnı (5488-7)

AYIN 18

Altında ء işareti bulunan, Uygur yazımında y ile gösterilen / ʿ /

Sadece söz içinde görülür.

şaʿịr (441-22; 471-2; 867-21)

AYIN 19

Altında ء işareti bulunan, Uygur yazımında ڽ ile gösterilen / ʿ /

Sadece söz içinde görülür.

maʿn-i (471-2)

nịʿmẹt (972-24)

AYIN 20

Altında ء işareti bulunan, Uygur yazımında ں ile gösterilen / ʿ /

Sadece söz içinde görülür.

mạʿni (640-27)

nịʿmẹt (1007-2; 1271-1)

nị'meti (3614-7)

sa'ạtın (3608-1)

şa'ịr (1104-26)

4) Telaffuzu Gösteren ve Kelimeyi Farklı Okutabilecek Olan "Ayın" İşaretleri

AYIN 6

Altında ◦ işareti bulunan, Uygur yazımında ں ile gösterilen / ʿ /

Sadece söz içinde görülür.

mạ'ni (742-13)

sa'ạtı (3615-8)

tạ'ạt (3973-29)

AYIN 7

Altında ◦ işareti bulunan, Uygur yazımında ۓ ile gösterilen / ʿ /

Sadece söz içinde görülür.

mạ'nisi (729-28)

AYIN 8

Uygur yazımında ۓ ile gösterilen / ʿ /

Sadece söz içinde görülür.

mạ'ni (4286-12)

mạ'nisi (1252-10; 691-23)

nị'mẹt (759-30)

şa'ịr (927-24)

ṭa'ạt (3989-14)

tạ'bını (4632-1)

vạ'de (5077-18)

AYIN 11

Uygur yazımında ں ile gösterilen / ʿ /

Sadece söz içinde görülür.

nị'mẹt (1260-18; 937-3)

ni'met-ḳa (1269-27)

şa'ịr (1212-33)

tạ'bi (4624-34)

AYIN 12

Altında ع işareti bulunan, Uygur yazımında و (v) ile gösterilen / ʿ /

Sadece söz içinde görülür.

du'ada (5438-25)

AYIN 13

Uygur yazımında /y/ ile gösterilen / ʿ /

Sadece söz içinde görülür.

mụsa'it (3976-1)

ra'ịyed (5574-27; 5578-31; 5579-32; 5584-37)

rạ'iyẹtḳa (4999-31)

sa'id (3915-11; 3915-11; 3929-25; 5037-8; 5106-13)

şa'ir (412-8)

şa'ịr (711-12; 711-12; 739-10)

şeri'at (5531-3)

şeri'at-nı (5552-4)

AYIN 14

Altında ء işareti bulunan, Uygur yazımında ن ile gösterilen / ʿ /

Sadece söz içinde görülür.

mạ'ni (787-27)

şa'ịr (1007-30; 1138-24; 1421-9)

ta'an (5570-23)

AYIN 17

Uygur yazımında و (v) ile gösterilen / ʿ /

Sadece söz içinde görülür.

dụ'a (1110-32; 1265-23; 1265-23; 5333-12; 5401-17)

du'-a (5568-21; 5571-24; 5626-3)

du'am (379-10)

AYIN 18

Altında ع işareti bulunan, Uygur yazımında y ile gösterilen / ʿ /

Sadece söz içinde görülür.

şa'ịr (441-22; 471-2; 867-21)

AYIN 19

Altında ع işareti bulunan, Uygur yazımında ڭ ile gösterilen / ʿ /

Sadece söz içinde görülür.

ma'n-i (471-2)

nị'mẹt (972-24)

AYIN 20

Altında ع işareti bulunan, Uygur yazımında ن ile gösterilen / ʿ /

Sadece söz içinde görülür.

mạ'ni (640-27)

nị'mẹt (1007-2; 1271-1)

nị'mẹti (3614-7)

sa'ạtın (3608-1)

şa'ịr (1104-26)

5) Yazımda İşaretlenmeyen "Ayın"

AYIN0

Yazımda gösterilmeyen / ʿ /

Söz başında ve söz içinde görülür. Örneklerin çoğunluğu söz başına aittir.

Söz başı

'aciz (1147-33; 1431-19)

'aciz-ke (871-26)

'acizlıḳım (391-22)

'adil (41.sayfa -4)

'adl-i (42.sayfa -4)

'adli-ke (3668-2)

'ạlẹviler (124. sayfa-23)

'alẹyk (5036-7)

'alịm (5531-3; 5531-3; 5587-3; 4346-37)

'alịmler (124. sayfa- 30; 4341-31)

'am (124.sayfa-6; 4320-7; 4321-8)

'asiz (52. sayfa-5)

'asiz-lıḳ (52. sayfa-5)

'ayar-ı (5575-28)

'ạybı (3505-5; 3514-15; 3515-16; 3516-17; 3517-18; 3518-19)

'ayıb-ların (100. sayfa- 12)

'ạzabı (3650-15)

'ạzabka (3651-16)

'ạziz (1247-3; 1247-3)

'azizlarka (1247-3)

'ilmi (4341-31; 4351-40)

'ịlmi (4347-38; 4352-41; 4344-35)

'ịnayẹt (1267-25)

'iş-a-ret (768-8)

'iz (1247-3; 1247-3; 52. sayfa-5)

'ịz (1247-3)

'iz-si (5239-16)

'uḳ-ba (4799-37)

'ụḳbi (3657-22)

'uḳbi (4862-6)

'uḳbiḳa (3658-23)

'ụsman (55-8)

'usri (5647-23)

ʻuzri (5123-32; 5289-31)

ʻụzrumi (3693-28)

ʻụzrüŋi (798-11)

Söz içi

cemaʻat (5588-4)

cẹmaʻạt (5486-5)

cẹmaʻạtlarıġ (5556-8)

daʿvi (1895-5)

mạʻnisi (4631-41; 3537-2; 3872-41)

mạʻnisin (4679-9)

niʻmet (5635-13)

nị̇ʻmẹt (1512-33; 5237-6)

serʻaḳa (4776-14)

şẹriʻạt (4345-36)

ṭaʻạt (3950-15)

ṭaʻaṭ (4684-12; 4688-16)

taʻat-ıġ (3991-16)

taʻvi (811-24)

zạʻfaran (4960-21)

AYIN 1

Üstünde tek nokta bulunan, yazımda gösterilmeyen / ʿ /

Söz başında ve söz içinde kullanılır. Örneklerin çoğunluğu söz içine aittir.

Söz başı

ʿalẹm (2418-2)

Söz içi

daʿv-i-ḳa (1895-5)

maʿni (1620-3; 1649-32)

maʿn-i (2521-12)

maʿn-i-si (1869-4)

şaʿir (1812-1)

taʿat (1999-28)

AYIN 2

Altında tek nokta bulunan, yazımda gösterilmeyen / ʿ /

Söz başında ve söz içinde kullanılır. Örneklerin çoğunluğu söz içine aittir.

Söz başı

ʿạlẹm (2227-27)

ʿạta (1829-19)

ʿayan (2281-2)

Söz içi

maʿni (1895-5; 1901-12; 2112-31)

AYIN 4

Üzerinde ʾ işareti bulunan, yazımda gösterilmeyen / ʿ /

Sadece söz içinde bulunur.

maʿni (2578-32)

AYIN 5

Altında ɛ işareti bulunan, yazımda gösterilmeyen/ ʿ /

Söz başında ve söz içinde görülür. Örneklerin çoğunluğu söz başına aittir.

Söz başı

ʿạbir (4892-37)

ʿaciz (871-26)

ʿaḳıbẹt (357-12)

ʿalẹmıġ (125-26)

ʿali (57-10)

ʿạtiḳ (51-4)

ʿaybı (1407-28; 534-12)

'iz-i (89-23)

'uḳba (4802-40)

'uḳ-ba (4805-43)

'ụzrumi (4871-15)

'uzrüŋ (377-8)

Söz içi

n(i)'met (3551-6)

nị'mẹt (1106-28; 3551-6; 756-27; 757-28; 757-29)

şa'irim (535-13)

ta'at (5190-2)

vạ'de (3734-7)

AYIN 9

Altında ◌ٜ işareti bulunan, yazımda gösterilmeyen/ ʿ /

Sadece söz içinde görülür.

mạ'ni (748-19)

na'met (5237-14)

ṭa'ạt (3990-15)

AYIN 10

Altında ع ve ◌ٜ işareti bulunan, yazımda gösterilmeyen/ ʿ /

Sadece söz içinde görülür.

mụ'in (89-23)

nị'mẹt (756-27)

AYIN 16

Altında ◌ٜ işareti bulunan, yazımda gösterilmeyen/ ʿ /

Söz başında ve söz içinde aynı oranda görülür.

Söz başı

'aciz (1148-34)

'aziz-lıḳ-ı (16. sayfa-17)

ʿusr-i (671-26)

ʿusrin (18. sayfa- 2)

Söz içi

mạʿni (4609-17)

mạʿnisi (156-26)

ṭaʿaṭ (4912-11; 5106-13)

B) Ses Değerlerini Göstermesi Bakımından Kullanılan "Ayın" İşaretleri

1. Kelimedeki Sesi "a/e" Olarak okutan "Ayın" İşaretleri

AYIN 3

Uygur yazımında /e/ ile gösterilen / ʿ /

Söz başında ve söz içinde görülür. Örneklerin çoğunluğu söz içine aittir.

Söz başı

ʿalẹm (2346-26)

ʿadaz-e (1873-8)

Söz içi

duʿa (1886-22)

maʿni (2578-32)

şaʿir (2065-16; 2065-16; 2486-10; 2486-10)

maʿni-si (1779-26)

2. Kelimedeki Sesi "ı/i" Olarak Okutan "Ayın" İşaretleri

AYIN 13

Uygur yazımında /y/ ile gösterilen / ʿ /

Sadece söz içinde görülür.

mụsaʿit (3976-1)

raʿịyed (5574-27; 5578-31; 5579-32; 5584-37)

rạʿiyẹṭḳa (4999-31)

saʿid (3915-11; 3915-11; 3929-25; 5037-8; 5106-13)

şa'ir (412-8)

şa'ịr (711-12; 711-12; 739-10)

şeri'at (5531-3)

şeri'at-nı (5552-4)

AYIN 15

Altında ع işareti bulunan, Uygur yazımında /y/ ile gösterilen / ʿ /

Sadece söz içinde görülür.

şa'ịr (586-2)

şẹri'ạt (446-1)

şẹri'at (59-12)

şẹri'atḳa (89-23)

şẹri'ạtnı (5488-7)

AYIN 18

Altında ء işareti bulunan, Uygur yazımında /y/ ile gösterilen / ʿ /

Sadece söz içinde görülür.

şa'ịr (441-22; 471-2; 867-21)

3) Kelimedeki Sesi "o/ö" Olarak Okutan "Ayın" İşaretleri

Örneğine rastlanmaz.

4) Kelimedeki Sesi "u/ü" Olarak Okutan "Ayın" İşaretleri

AYIN 12

Altında ع işareti bulunan, Uygur yazımında و (v) ile gösterilen / ʿ /

Sadece söz içinde görülür.

du'ada (5438-25)

AYIN 17

Uygur yazımında و (v) ile gösterilen / ʿ /

Sadece söz içinde görülür.

dụ'a (1110-32; 1265-23; 1265-23; 5333-12; 5401-17)

du'-a (5568-21; 5571-24; 5626-3)

du'am (379-10)

C) "Ayın"ların Türkiye Türkçesi ve Bazı Kıpçak Grubu Türk Lehçelerindeki Kullanım Şekilleri

AYIN 0

Söz başı

Türkiye Türkçesi

unsur < Ar. *'unsur* عنصر "öge" (TS, 2005, s. 2035); *ismet* < Ar. *'ismet* عصمت "dürüstlük" (TS, 2005, s. 984); *âdeta* < Ar. *'âdeta* عادتة "hemen hemen, sanki" (TS, 2005, s. 22); *irfan* < Ar. *'irfân* عرفان

"bilme, anlama" (TS, 2005, s. 979).

Tatarca

akıl < Ar. *'akl* عقل "akıl" (Ehmetyanov, 2014, s. 27); *alaka* < Ar. *'alâka* علاقه "alaka" (Yıldırım, 2008, s. 43); *acele* < Ar. *'acele* عجلة "acele" (Yıldırım, 2008, s. 171); *asi* < Ar. *'âsî* عاصي "asi" (Yıldırım, 2008, s. 172).

Kazakça

izet < Ar. *'izzet* عزت

"nezaket, izzet", (Buran vd., 2007, s. 281); *amal* < Ar. *'amel* عمل "çare, çözüm, metod" (Oba, 2014, s. 801); *aza* < Ar. *'azâ'* عزاء "matem" (Kenesbayoğlu, 1984, s. 4); *âdilet* < Ar. *'adâlet* عدالت "adalet" (Kenesbayoğlu, 1984, s. 27).

Kırgızca

ışkı < Ar. *'ışk* عشق "aşk" (Kasapoğlu Çengel, 2005, s. 83); *apu* < Ar. *'afû* عفو "merhamet" (Yudahin, 1985, s. 62); *ildet* < Ar. *'illet* علّت "illet, ağır hastalık" (Yudahin, 1988, s. 366); *ulama* < Ar. *'ulemâ'* علماء "alimler" (Yıldırım, 2008, s. 40)

Kırım Tatarcası

Ali < Ar. *'Alî* علي "Ali, kişi adı" (Yahya, 2009, s. 26); *alâḳa* < Ar. *'alâka* علاقة "alaka" (Agar, 1991, s. 51); *asri* < Ar. *'asrî* عصري "modern" (Agar, 1991, s. 52); *ibare* < Ar. *'ibâre* عبارة "ibare" (Agar, 1991, s. 55).

Söz içi

Türkiye Türkçesi

melun < Ar. *mel'ûn* ملعون "lanetli, lanetlenmiş" (Özkan vd., 2006, s. 324);

kıta < Ar. *kıt'a* قطعة "kıta" (İşihara, 2005, s. 149); *cemiyet* < Ar. *cem'iyyet* جمعيت "dernek" (TS, 2005, s. 357); *bidat* < Ar. *bid'at* بدعت "hurafe, bidat" (TS, 2005, s. 264).

Tatarca

defa < Ar. *def'a* دفعة "defa" (Yıldırım, 2008, s. 174)

Kazakça

ḳala < Ar. *kal'a* قلعة "şehir" (Altun, 2015, s. 190); *Cuma* < Ar. *Cum'a* جمعة "Cuma günü" (Kenesbayoğlu, 1984, s. 107).

Kırgızca

Cuma < Ar. *Cum'a* جمعة "Cuma" (Yıldırım, 2008, s. 168); *reket* < Ar. *rek'at* ركعت "namazın bir bölümü" (Yıldırım, 2008, s. 50).

Kırım Tatarcası

maḳat < Ar. *maḳ'ad* مقعد "oturulacak yer, halı, kilim" (TLG, 2007, s. 824); *mera* < Ar. *mer'â* مرعى "otlak" (Agar, 1991, s. 57); *rekat* < Ar. *rek'at* ركعت "namazın bir bölümü" (Agar, 1991, s. 59).

Söz Sonu

Türkiye Türkçesi

veda < Ar. *vedâ'* وداع "veda" (Özkan vd., 2006, s. 325); *men* < Ar. *men'* منع "yasaklama" (İşler, 2008, s. 193); *terfi* < Ar. *terfî'* ترفيع "yükselme" (Tekin, 1958, s. 112); *ikna* < Ar. *iknâ'* اقناع "ikna" (Altun, 2012, s. 64); *cem* < Ar. *cem'* جمع "toplama" (TS, 2005, s. 356); *nev* < Ar. *nev'* نوع "çeşit, cins, tür" (TS, 2005, s. 1471)

Tatarca

nane < Ar. *na'nâ'* نعناع "nane" (Yıldırım, 2008, s. 184).

Kazakça

şam < Ar. *şem'* شمع "mum" (Buran vd., 2007, s. 281).

AYIN3

Söz başı

Örneğine rastlanmamıştır.

Söz içi

Türkiye Türkçesi

vaat < Ar. *va'd* وعد "bir işi yerine getirmek için verilen söz", *vaaz* < Ar. *va'z* وعظ "öğüt niteliği taşıyan dinî konuşma" (TS, 2005, s. 2073); *fiil* < Ar. *fi'l* فعل "iş, davranış" (TS, 2005, s. 700); *şiir* < Ar. *şi'r* شعر "şiir" (TS, 2005, s. 1867); *naat* < Ar. *na't* نعت "bir şeyin niteliklerini övme" (TS, 2005, s. 1449); *naaş* < Ar. *na'ş* نعش "ölen insanın vücudu, ceset" (TS, 2005, s. 1449).

Söz Sonu

Örneğine rastlanmamıştır.

AYIN13

Söz başı

Örneğine rastlanmamıştır.

Söz içi

Türkiye Türkçesi

zayıf < Ar. *za'îf* ضعيف "zayıf, güçsüz" (TS, 2005: 2226). Az. *kayda* < Ar. *kâ'ide* قاعدة "kaide, kural" (Alışık, 2015, s. 307; Bozkurt, 1989, s. 23); *İsmayıl* ~ *İsméyil* < Ar. *İsmâ'îl* اسمعيل "İsmail, kişi adı" (Ergin, 1971, s. 209).

Tatarca

miyde < Ar. *me'ide* معدة "mide, karın, karın bölgesi" (Yıldırım, 2008, s. 105); *seyet* < Ar. *sâ'at* ساعت "saat, vakit", *diya* < Ar. *du'â'* دعاء "dua" (Alkaya, 2014, s. 194).

Kazakça

şayır < Ar. *şâ'ir* شاعر "şair" (ÇTLEK, 2007, s. 177; Altun, 2015, s. 181; Kök, 2015, s. 153); *İsmayıl* < Ar. *İsmâ'îl* اسماعيل "İsmail, kişi adı" (Biray, 2009, s. 61); *zayıp* < Ar. *za'îf* ضعيف "yar, eş" (Oba, 2014, s. 804).

Kırgızca

şariyat < Ar. *şerî'at* شريعت "şeriat, İslam kanunu", bu kelimenin "şaraat" şekli de vardır (Yudahin, 1988, s. 680); *okuya* < Ar. *vâkı'a* واقعة "olay, vakıa, hadise" (Buran vd., 2007, s. 325); *tabiyat* < Ar. *tabî'at* طبيعت "tabiat" (Kasapoğlu Çengel, 2005, s. 94).

Kırım Tatarcası

şayır < Ar. *şâ'ir* شاعر "şair" (Güllüdağ, 2014, s. 272); *sanayi* < Ar. *sınâ'î* صناعي "sanayi, endüstri" (Agar, 1991, s. 59); *tabiyat* < Ar. *tabî'at* طبيعت "huy, karakter" (Agar, 1991, s. 61).

Söz Sonu

Tatarca

taliy < Ar. *tâli'* طالع "talih, şans, baht, kader" (Yıldırım, 2008, s. 156; Agar, 1991, s. 61).

Kırım Tatarcası

taliy < Ar. *tâli'* طالع "talih, şans, baht, kader" (Yıldırım, 2008, s. 156; Agar, 1991, s. 61).

Kazakça

semiy < Ar. *sâmi'* سامع "duyan, dinleyen" (Biray, 2009, s. 47); *talay* < Ar. *tâli'* طالع "kısmet, kader, nasip" (Kenesbayoğlu, 1984, s. 260).

Kırgızca

ta:lay < Ar. *tâli'* طالع "talih, kısmet" (Yudahin, 1988, s. 694).

AYIN 8, AYIN 11

Söz başı

Tatarca

ġaile < Ar. *'â'ile* عائلة "aile" (Ersöz, 2014, s. 16); *ġasır* < Ar. *'asr* عصر "asır, çağ" (Ehmetyanov vd., 2014, s. 37); *ġadalet* < Ar. *'adâlet* عدالت "adalet", *ġadet* < Ar. *'âdet* عادت "âdet, töre" (Ehmetyanov vd., 2014, s. 23); *ġakıybet* < Ar. *'âkıbet* عاقبت "akıbet, nihayet, son" (Ehmetyanov vd., 2014, s. 27); *ġafu* < Ar. *'afû* عفو "af, bağışlama" (Buran vd., 2007, s. 248); *ġalim* < Ar. *'âlim* عالم "alim, bilgin" (ÇTLEK, 2007, s. 463).

Kazakça

ġıbadat < Ar. *'ibâdet* عبادت "ibadet" (Kök, 2015, s. 162); *ġalam* < Ar. *'âlem* عالم "alem, evren" (Ersöz, 2014, s. 15); *ġaziz* < Ar. *'azîz* عزيز "aziz, saygı duyulan" (Oba, 2014, s. 801); *ġalamat* < Ar. *'alâmet* علامت "alamet" (Kenesbayoğlu, 1984, s. 61); *ġurıp* < Ar. *'urf* عرف "örf, âdet" (Kenesbayoğlu, 1984, s. 61); *ġulama* < Ar. *'ulemâ'* علماء "bilginler, alimler" (Kenesbayoğlu, 1984, s. 61); *ġïmarat* < Ar. *'imâret* عمارت "imaret", *ġazap* < Ar. *'azâb* عذاب "azap, işkence", *ġïnayat* < Ar. *'inâyet* عنايت "ilgi gösterme, inayet, özen" (Altun, 2015, s.

180).

Kırgızca

ġılım < Ar. *'ilm* علم "ilim, bilim" (Gülensoy, 2004, s. 68).

Söz içi

Tatarca

Talġat < Ar. *Tal'at* طلعت "Talat, kişi adı" (Ersöz, 2014, s. 16); *doġa* < Ar. *du'â'* دعاء "dua" (Ehmetyanov vd., 2014, s. 112); *comġa* < Ar. *cum'a* جمعة "Cuma" (Ehmetyanov vd., 2014, s. 79); *fiġıl* < Ar. *fi'l* فعل "fiil, iş, hareket" (Ehmetyanov vd., 2014, s. 129); *kıytġa* < Ar. *kıt'a* قطعة "kıta, parça" (ÇTLEK, 2007, s. 463); *iġane* < Ar. *i'âne* اعانة "bağış" (Bozkurt, 2015, s. 703); *cemġıyet* < Ar. *cem'iyyet* جمعيت "cemiyet" (Ehmetyanov vd., 2014, s. 76); *meġkul* < Ar. *ma'kûl* معقول "makul" (Ehmetyanov vd., 2014, s. 207); *kaġıyde* < Ar. *kâ'ide* قاعدة "kaide, kural" (Ehmetyanov vd., 2014, s. 173); *leġil* < Ar. *la'l* لعل "kırmızı, al, kırmızı ve değerli bir süs taşı", *şiġır* < Ar. *şi'r* شعر "şiir" (Karasoy, 1999, s. 108).

Kazakça

şarıyġat < Ar. *şerî'at* شريعت "şeriat, din kuralları" (Kök 2015: 154); *ḳaġba* < Ar. *ka'be* كعبة "kabe" (Oba, 2014, s. 804); *dağva* < Ar. *da'vâ* دعوى "dava" (Kenesbayoğlu, 1984, s. 257); *taġzım* < Ar. *ta'zîm* تعظيم "hürmet, saygı" (Kenesbayoğlu, 1984, s. 258); *ḳanaġat* < Ar. *kanâ'at* قناعت "kanaat" (Kenesbayoğlu, 1984, s. 159); *oḳiyġa* < Ar. *vâkı'a* واقعة "olay, hadise" (Koç vd., 2003, s. 410); *taġat* < Ar. *tâ'at* طاعت "taat, boyun eğme" (Biray, 2009, s. 58); *laġnet ~ laġınet* < Ar. *la'net* لعنت "lanet" (Oba, 2014, s. 804); *maġına* < Ar. *ma'nâ* معنى "mana, anlam" (Tamir, 2003, s. 327).

Kırgızca

muġalim < Ar. *mu'allim* معلم "muallim, öğretmen" (KTLS, 1991, s. 1062); *tabiyġat* < Ar. *tabî'at* طبيعت "tabiat" (Buran vd., 2007, s. 325); *aġzam* < Ar. *a'zam* اعظم "büyük" (Ersöz, 2014, s. 16); *malġun* < Ar. *mel'ûn* ملعون "melun" (Yıldırım, 2008, s. 70); *yaġni* < Ar. *ya'nî* يعني "yani" (Yıldırım, 2008, s. 102).

Söz Sonu

Tatarca

cemiġ < Ar. *câmi'* جامع "cami" (Ehmetyanov vd., 2014, s. 75); *cemiġ* < Ar. *cemî'* جميع "bütün" (Ehmetyanov vd., 2014, s. 76); *nizaġ* < Ar. *nizâ'* نزاع "çekişme, kavga" (Ganiyev vd., 1997, s. 226); *cemġı* < Ar. *cem'* جمع "toplama, yığma", *nevġı* < Ar. *nev'* نوع "çeşit, türlü, cins, sınıf", *tebıġ* < Ar. *tab'* طبع "basma, baskı" (Karasoy, 1999, s. 108); *zaiġ* < Ar. *zâ'i'* ضائع "kayıp".

Kazakça

ruḳuġ < Ar. *rükû'* ركوع "öne doğru eğilme" (Altun, 2015, s. 181).

AYIN 6, AYIN 7, AYIN 9

Söz başı

Türkiye Türkçesi

heybe < Ar. *'aybe* عيبه "heybe, deri çanta" (Dursunoğlu, 2011, s. 525; İşihara, 2005, s. 18; Karaca, 2012, s. 2076); *hünnap* < Ar. *'unnâb* عناب "hünnap" (Karaca, 2012, s. 2076).

Söz içi

Türkiye Türkçesi

zahter < Ar. *sa'ter* سعتر "kekik" (TS, 2005, s. 2220); *şehriye* < Ar. *şa'riyye* شعرية "çorba ve pilavda kullanılan, türlü biçimlerde kesilerek kurutulmuş buğday unu hamuru" (TS, 2005, s. 1856). Ayrıca "saat" kelimesi, ağızlarda "sahat" şeklinde de geçmektedir: *sahat* < Ar. *sâ'at* ساعت "saat, vakit" (Aksan, 1978, s. 54).

Söz Sonu

TT: *talih* < Ar. *tâli'* طالع "talih, şans, kader" (TS, 2005, s. 1895); *tamah* < Ar. *tama'* طمع "tamah, açgözlülük" (TS, 2005, s. 1896); *matah* < Ar. *metâ'* متاع "mal, eşya" (TS, 2005, s. 1353).

AYIN12, AYIN17

Söz başı

Örneğine rastlanmamıştır.

Söz içi

Tatarca

dıva < Ar. *du'â'* دعاء "dua, yakarış, Tanrı'ya yalvarma" (Alkaya, 2014, s. 193); *newmet* < Ar. *ni'met* نعمت "nimet, yiyecek" (Alkaya, 2014, s. 193; Yıldırım, 2008, s. 77); *şevle* < Ar. *şu'le* شعلة "ışık, ışın, şule" (Karasoy, 1999, s. 108).

Kazakça

duwa < Ar. *du'â'* دعاء "dua, yakarış, Tanrı'ya yalvarma" (Biray, 2009, s. 59; Altun, 2015, s. 181); *savle* < Ar. *şu'le* شعلة "ışık, ışın, şule" (Ersöz, 2014, s. 15).

Kırım Tatarcası

duwa < Ar. *du'â'* دعاء "dua, yakarış, Tanrı'ya yalvarma" (Agar, 1991, s. 54).

Söz Sonu

Örneğine rastlanmamıştır.

***Kutadgu Bilig* Viyana Nüshasında "Ayın" İşaretlerinin Kullanım Yerleri ve Kullanım Sıklıkları**

	Söz başı	Söz içi	Söz Sonu
ayın 0	126	48	
ayın 1	1	6	
ayın 2	3	3	
ayın 3	2	7	
ayın 4	-----	1	
ayın 5	13	9	
ayın 6	-----	3	
ayın 7	-----	1	
ayın 8	------	8	
ayın 9	------	3	
ayın 10	------	2	
ayın 11	------	5	
ayın 12	------	1	
ayın 13	-------	17	
ayın 14	-------	5	
ayın 15	-------	5	
ayın 16	4	4	
ayın 17	-------	9	
ayın 18	-------	3	
ayın 19	-------	2	
ayın 20	-------	6	

Sonuç

1**.** İslami döneme ait olan *Kutadgu Bilig*'in Uygur harfli Viyana nüshası; Uygur harflerinde karşılığı olmayan "ayın"ın yazımı açısından incelendiğinde metinde bu harfi karşılamak için çok fazla işaret kullanıldığı görülür.

2. Söz başında yalnızca "ayın 0", "ayın 1" , "ayın 3", "ayın 5" ve "ayın 16" kullanılır. Söz içinde ise "ayın" işaretlerinin tamamına ait örnek vardır.

3. Söz başında en çok görülen örnek "ayın 0"a aittir. Söz içinde ise en çok kullanıma "ayın 0" ve "ayın 13"te rastlanır.

4. Kelimenin telaffuzunu (okunuşunu) veren şekiller "ayın 3", "ayın 8", "ayın 11", "ayın 13", ve "ayın 17"dir.

5. Kelimenin orijinal imlasını veren şekiller "ayın 4", "ayın 5", "ayın 9", "ayın 10" ve "ayın 16"dır.

6. Hem telaffuzu (okunuşu) hem de kelimenin orijinal imlasını veren şekiller "ayın 6", "ayın 7", "ayın 12", "ayın 14", "ayın 15", "ayın 18", "ayın 19"ve "ayın 20"dir.

7. Metinde kullanılan "ayın" işaretlerinden çoğunluğu kelimenin telaffuzunu (okunuşunu) vermeye yöneliktir.

8. Ayın sesinin Türkçede bir karşılığı yoktur. Arap harfli metinde de ses değeri ayırt edilememektedir. Bundan ötürü, ses kimi zaman düz ünlülü kimi zaman yuvarlak ünlülü olarak okunur. Arap imlası bize sesin değerini ayırt etmek için bir kolaylık sağlamaz. Uygur harfli metinlerde bu ses için ayırıcı bir işaret olmadığını da biliyoruz fakat müstensih her kelimede bulunan ayın sesinin vermesi gereken değeri bize göstermeye çalıştığı için telaffuzu esas almakta ve Arap harflerinde ses değeri belli olmayan bu işaretleri bize istediği doğrultuda okutmaktadır, yani okunuşu vermektedir. /a/, /e/ okutmak isterse yazımda "elif"i işaretlemekte, yuvarlak okutmak istediğinde ise "elif ve vav" işaretlemektedir. Dolayısıyla bu farklı kullanımların sebebini biz, bu dönemdeki yazımın fonetik değerleri vermesine ve yazımı kalıplaşmış bir imlayla değil, telaffuza dönüşen bir imlayla karşılamasına bağlayabiliriz.

9. "Müsayit" örneğinde "ayın"ın "y" ile gösterilmesi müstensihin, alfabenin imkânsızlıklarını telaffuz ifadesine çevirdiğini gösterir. Türkçeye uygun olmayan seslerin nasıl telaffuz edildiğini biz bu şekilde görebiliyoruz.

10. Arapça bilgisi metinler okunurken kullanılmıştır. Altında Arap harfli işaret olduğu için bu bize, müstensihin Arap harfli yazıyı biliyor olduğunu gösterir zira orijinal imlayı vermek için müstensihlerin genellikle bu yoldan faydalandıkları açıktır. Arap harfleri dışında farklı işaretler kullandığında ise müstensihin telaffuzu doğru verebilmek için uğraştığı, yol aradığı düşünülebilir.

11. "'İlm" kelimesi Arap harfli yazıma göre "ilm" de "ulm" da okunabilir.

Uygur harfli metinde ise "ayın" için iki işaret koyarak (elif, ye) "ayın" sesinin "i" değerini gösteriyor. Okuyuşu yansıtması bakımından Uygur harfli metinler transkripsiyon metinleri kabul edilebilir.

12. Uygur harfli metinde "ayın" için müstensihin "y" işareti koyduğunu görüyoruz. Böylece ayın harfini barındıran bazı kelimelerin (said = sayid gibi) "y"li okunduğunu görebiliyoruz. Bu da bize okunuş hakkında bilgi veriliyor. Dönemin telaffuzu gösteriliyor. Bu gibi yazımlar, bize "O dönemde yazılanlardan farklı olarak okudukları neydi?" sorusunu cevaplamamıza da yardımcı olmaktadır. Arap harflerinde orijinal imla yazılmaktadır. Uygurca da ise o harf olmadığı için müstensih kendi söyleyişine uygun harfi aramaktadır.

13. "Ma'ni" örneğinde bulunan "ayın" için Uygur harfli metinde "ۏ" kelimenin altında işaretinin olması; "ayın" sesinin "gı" değerini vermesinden kaynaklanır. Çağdaş lehçelerden Tatarcada da bu durum var. Uygur harfli metinlerde de bu özelliğin olması bu yazımın tarihinin daha eskiye gittiğini gösterebilir.

14. Arap harfli metinde "'uzr" kelimesinde söz başında sesi yuvarlak okutacak bir işaret yoktur fakat Uygurcada "ayın" sesinin "u" değeri gösteriliyor. Uzun ünlü olmayan ve yuvarlak ünlü barındıranlarda da Uygur harfli yazımda "u"nun işaretlendiğini görmekteyiz. Arap harfli metinde ise "ayın" sesinin hangi harfe denk geldiğini anlamak pek mümkün görünmemektedir.

15. Müstensihlerin yazarken metne müdahalede bulunmuş olabildiklerini düşünmekteyiz. Uygur harfleriyle kopya ederken o harflerin olmadığı yerlerde bize okunuşu vermekteler. O yüzden Uygur harfli bu metne transkripsiyon metni diyebiliriz.

16. Alıntı kelimelerde özgün yazıma bağlı kalınmadığını, telaffuza dönüşen bir yazım olduğunu söyleyebiliriz. İslami döneme ait Uygur harfli metinlerin bize kalıplaşmış imladan ziyade telaffuzu verdiğini görmekteyiz.

17. *Kutadgu Bilig*'in Viyana nüshasında rastladığımız 21 adet "ayın" işaretinin 9'u aynı görevle, çağdaş Türk lehçelerinde de kullanılmaktadır. Bunlar "Ayın 0", "Ayın 6", "Ayın 7", "Ayın 8", "Ayın 9", "Ayın 11", "Ayın 12", "Ayın 13" ve "Ayın 17"dir. Bu durum "ayın"ın yazım özelliğinin çağdaş Türk lehçelerinde de devam ettiğini görmek açısından önemlidir.

18. Çağdaş Türk lehçelerinde "ayın"lı kelimelerde görülen "Ayın 8" ve "Ayın 11" diğer "ayın"lı işaretlere oranla daha çok rastlanan bir kullanım şeklidir.

19. *Kutadgu Bilig*'in Viyana nüshası ile Türkiye Türkçesi ve çağdaş Türk lehçelerinde aynı görevle kullanılan "ayın"ların kullanım yerleri incelendiğinde ise şöyle bir sonuca ulaşılmıştır:

"Ayın 0" *Kutadgu Bilig*'in Viyana nüshasında sadece söz başı ve söz içinde görülürken Türkiye Türkçesi ve çağdaş Türk lehçelerinde söz başı, söz içi

ve söz sonunda görülür (*unsur* < ar. *'unsur*, *melun* < ar. *mel'ûn*, *veda* < ar. *vedâ'*).

"Ayın 3" *Kutadgu Bilig*'in Viyana nüshasında söz başı ve söz içinde görülürken Türkiye Türkçesi ve çağdaş Türk lehçelerinde sadece söz içinde görülür (*vaat* < Ar. *va'd*).

"Ayın 13" *Kutadgu Bilig*'in Viyana nüshasında sadece söz içinde görülürken Türkiye Türkçesi ve çağdaş Türk lehçelerinde söz içi ve söz sonunda görülür (*zayıf* < Ar. *za'îf*, *taliy* < Ar. *tâli'*).

"Ayın 8, "Ayın 11" *Kutadgu Bilig*'in Viyana nüshasında sadece söz içinde görülür. Türkiye Türkçesi ve çağdaş Türk lehçelerinde söz başı, söz içi ve söz sonunda görülür (*ġaile* < Ar. *'â'ile*, *doġa* < Ar. *du'â'*, *ruḳuġ* < Ar. *rükû'*).

"Ayın 6", "Ayın 7", "Ayın 9" *Kutadgu Bilig*'in Viyana nüshasında sadece söz içinde görülürken Türkiye Türkçesi ve çağdaş Türk lehçelerinde söz başı, söz içi ve söz sonunda görülür (heybe < ar. ʿaybe, sahat < ar. sâʿat, tamah < ar. tamaʿ)

"Ayın 12", "Ayın 17" *Kutadgu Bilig*'in Viyana nüshasında sadece söz içinde görülür. Türkiye Türkçesi ve çağdaş Türk lehçelerinde de durum aynıdır (*duwa* < Ar. *du'â'*).

Bu açıdan bakıldığında *Kutadgu Bilig* Viyana nüshası ile Türkiye Türkçesi ve çağdaş Türk lehçeleri arasında kullanım amacı ve kelimedeki kullanım yerleri göz önüne alındığında en fazla benzerlik gösteren "ayın" işareti "Ayın 12" ve "Ayın 17"dir.

İşaretler Listesi

ayın 0 : Yazımda gösterilmeyen / ʿ /

ayın 1 : Üstünde tek nokta bulunan, yazımda gösterilmeyen / ʿ /

ayın 2 : Altında tek nokta bulunan, yazımda gösterilmeyen / ʿ /

ayın 3 : Uygur yazımında /e/ ile gösterilen / ʿ /

ayın 4 : Üzerinde é işareti bulunan, yazımda gösterilmeyen / ʿ /

ayın 5 : Altında ع işareti bulunan, yazımda gösterilmeyen/ ʿ /

ayın 6 : Altında ◦ işareti bulunan, Uygur yazımında ئ ile gösterilen / ʿ /

ayın 7 : Altında ◦ işareti bulunan, Uygur yazımında ۏ ile gösterilen / ʿ /

ayın 8 : Uygur yazımında ۏ ile gösterilen / ʿ /

ayın 9 : Altında ◌ٜ işareti bulunan, yazımda gösterilmeyen/ ʿ /

ayın 10 : Altında ع ve ◌ٜ işareti bulunan, yazımda gösterilmeyen/ ʿ /

ayın 11 : Uygur yazımında ں ile gösterilen / ʿ /

ayın 12 : Altında ع işareti bulunan, Uygur yazımında و (v) ile gösterilen / ʿ /

ayın 13 : Uygur yazımında y ile gösterilen / ʿ /

ayın 14 : Altında ◌ٜ işareti bulunan, Uygur yazımında ں ile gösterilen / ʿ /

ayın 15 : Altında ع işareti bulunan, Uygur yazımında y ile gösterilen / ʿ /

ayın 16 : Altında ◌ٜ işareti bulunan, yazımda gösterilmeyen/ ʿ /

ayın 17 : Uygur yazımında و (v) ile gösterilen / ʿ /

ayın 18 : Altında ◌ٜ işareti bulunan, Uygur yazımında y ile gösterilen / ʿ /

ayın 19 : Altında ◌ٜ işareti bulunan, Uygur yazımında ڭ ile gösterilen / ʿ /

ayın 20 : Altında ◌ٜ işareti bulunan, Uygur yazımında ں ile gösterilen / ʿ /

Kaynaklar

Agar, M. E. (1991). *Kırım Türkçesi Kılavuzu: Yaşayan Türk Şiveleri Dizisi I*. İstanbul.

Akın, C. (2011). "Kırgız Türkçesinde Alıntı Kelimelerdeki Ses Değişmeleri", *Turkish Studies,* VI (1), s. 621-635.

Aksan, D. (1978). *Türkiye Türkçesi Gelişmeli Sesbilimi.* Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Alkaya, E. (2014). *Mişer Tatar Türkçesi.* İstanbul: Kesit Yayınları.

Alkaya, E. (2008). *Sibirya Tatar Türkçesi.* Ankara: Turkish Studies Publication Series.

Altun, H. O. (2015). "Arapça Alıntı Kelimelerin Kazak Türkçesine Uyarlanması", *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi,* 22, s. 167-201.

Altun, H. O. (2012). "Türkiye Türkçesindeki Arapça Alıntı Kelimelerde Ünlü Uyumsuzlukları", *Türkiyat Araştırmaları Dergisi,* 32, s. 55-71.

Arat, R. R. (1991). *Kutadgu Bilig I Metin.* Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Arat, R. R. (1979). *Kutadgu Bilig III İndeks*. (Hazırlayanlar: Eraslan, K., Serkaya, O. F., Yüce N.). İstanbul: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları.

Aynacı, M. (2007). *Türkiye Türkçesinde Ses Etkileşimleri*. Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

Banguoğlu, T. (2007). *Türkçenin Grameri*. 8. bs., Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Bozkurt, F. (1995). *Türkiye Türkçesi.* İstanbul: Cem Yayınevi.

Bozkurt, F. (2005). *Türklerin Dili.* 4. bs., İstanbul: Kapı Yayınları.

Buran, A., Alkaya, E. (2007). *Çağdaş Türk Lehçeleri.* 5. bs., Ankara: Akçağ Yay.

Buran, Ahmet (2007). "Çağdaş Türk Yazı Dillerinde ve Türkiye Türkçesi Ağızlarında İkincil Uzun Ünlüler", *II. Kayseri ve Yöresi Kültür, Sanat ve Edebiyat Bilgi Şöleni (10-12 Nisan 2006) Bildirileri*, s. 31-47, Kayseri.

Caferoğlu, A. (1971). "Türkçede 'V' Morfemi", *Türkiyat Mecmuası,* 16, s. 27-38.

Cumakunova, G. (2008). "Kırgız Türkçesinde Arapçadan Alıntı Kelimeler", *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türkiyat Araştırmaları Dergisi,* 9, s. 101-118.

Çağatay, S. (1972). *Türk Lehçeleri Örnekleri II Yaşayan Ağız ve Lehçeler.* Ankara: Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları.

Dankoff, R. (1983). *Yusuf Has Hajib, Wisdom of Royal Glory* A Turko- İslamic Mirror for Princes. Chicago: University of Chicago Press.

Deny, J., (1995). *Türk Dili Gramerinin Temel Kuralları (Türkiye Türkçesi).* Oytun, Ş (Çev.) Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Devellioğlu, F. (2008). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat.* 25. bs., Ankara: Aydın Kitabevi.

Doğan, L. (Ed.) (2007). *Çağdaş Türk Lehçeleri El Kitabı.* İstanbul: Kriter Yayınları.

Dursunoğlu, H. (2011). "Türkiye Türkçesi'ndeki Arapça Sözcükler ve Bu Sözcüklerdeki Ses Olayları", *38. TCANAS Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi: Dil Bilimi, Dil Bilgisi ve Dil Eğitimi,* C. I, s. 517-528, Ankara.

Ehmetyanov, R., Möhemmetdinov, R., Nurieva, F. & Ganiev, F. (2014). *Türkçe-Tatarca Sözlük.* Öner, M. (Akt.). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

El-Ferahidi, Halil b. Ahmed, Mahzumi Mehdi, Samerrai İbrahim (thk.) (1988). *Kitâbü'l-Ayn*, C. I. Beyrut: Müessesetü'l-A'lemi li'l-Matbuat Yayınları.

Ercilasun, A. B. (Komisyon) (1991). *Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Sözlüğü,* C I. Ankara: KB Yayınları.

Ercilasun, A. B. (ed.) (2007). *Türk Lehçeleri Grameri.* Ankara: Akçağ Yayınları.

Ergin, M. (2008). *Türk Dil Bilgisi.* İstanbul: Bayrak Yayınları.

Ersoy, H. Yazıcı (2006). "Başkurt Türkçesinde Arapça ve Farsçadan Alıntı Kelimelerdeki Ünlü ve Ünsüz Değişmeleri", *Türkbilig: Türkoloji Araştırmaları,* 12, s. 143-162.

Ersöz, S. (2014). "Ağız İncelemelerinde Ayınlı ve Hemzeli Alıntı Kelimelerin Tahlilinde Görülen bir Yöntem Hatası Üzerine", *Diyalektolog-Ağız Araştırmaları Dergisi,* 9, s. 13-17.

Ganiyev, F. T., Ahmetyanov, R. & Açıkgöz, H. (1997). *Tatarca-Türkçe Sözlük.*

Kazan, Moskova: İnsan Yayınevi.

Gemalmaz, E. (1999). "Türkiye Türkçesinde Ses Olayları", *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi,* 13, s. 1-25.

Gencan, T. N. (1966). *Dilbilgisi.* Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Gülensoy, T. (2004). *Kırgız Türkçesi Gramer I (Ses Bilgisi-Şekil Bilgisi).* Kayseri: Erciyes Üniversitesi Yayınları.

Imin, T. (2013). "(Wisdom of Royal Glory) A study on old Uyghur Herat / Vienna version of Qutadgu Bilig (in Uyghur)". *Şincan İçtimai Fenler Tetkikati Dergisi,* 3. s. 114-121.

Imin, T. (2014). "An introduction to the Old Uygur manuscript written Same Period of time with Vienna version of Kutadgu Bilig(in Uyghur)". *Şincan İçtimai Fenler Tetkikati Dergisi,* 3. s. 138-142.

Imin, T.(2014). *A Study of old Uyghur Heart version of the Kutadgu Bilig (Transcription, Transliteration, Chinese Translation, Linguistic Analysis and Glossary* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Lanzhou Üniversitesi.

İpekçioğlu, F. (1987). *Türk Lehçeleri.* Diyarbakır: Dicle Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları.

İsmail, Z. (t.y.) *Türkçe Kazakça Sözlük.* Ankara: Lazer Ofset Yayınları.

İşihara, A. (2005). *Yazı Dilindeki Alıntı Kelimelerin Türkçeleşme Süreçleri* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, İstanbul.

İşler, E. (2008). "Türkçedeki Arapça Alıntı Kelimelerde Ses Değişiklikleri", *EKEV Akademi Dergisi-Sosyal Bilimler*, 12(35), s. 187-196.

Karaca, V. İ. (2012). "Türkiye Türkçesinde Alıntı Sözcüklerde Görülen Ses Olayları Üzerine Bir İnceleme", *Turkish Studies,* VII (4), s. 2059-2090.

Karasoy, Y. (1999). "Tatar Türkçesine Arapçadan Geçen Ayın'lı Kelimelerdeki Ses Değişmeleri", *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi,* s. 106-116.

Kasapoğlu-Çengel, H. (2005). *Kırgız Türkçesi Grameri Ses ve Şekil Bilgisi.* Ankara: Akçağ Yayınları.

Kenesbayoğlu, İ. K. (red.), Oraltay, H., Yüce, N., Pınar, S. (çev.) (1984). *Kazak Türkçesi Sözlüğü.* İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları.

Kılıç, H. (1991). "Ayn", *İslam Ansiklopedisi,* C. 4, s. 255-256, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Koç, A. (2010). "Alıntı Kelimelerde Sos Ses Düşmesi", *Turkish Studdies,* V (4), s. 1339-1363.

Koç, A. (2010). "Kelime Sonunda Ünsüz Türemesi", *Türkiyat Araştırmaları Dergisi,* 28, s. 47-67.

Koç, K., Bayniyazov, A. & Başkapan, V. (2003). *Kazak Türkçesi-Türkiye Türkçesi Sözlüğü.* Ankara: Akçağ Yayınları.

Koç, K., Doğan, O. (2004). *Kazak Türkçesi Grameri.* Ankara: Gazi Kitabevi.

Korkmaz, Z. (1998). "Arap Alfabesi ve Türk Dili", *Türk Dili,* 561, s. 183-191.

Korkmaz, Z. (1992). *Gramer Terimleri Sözlüğü.* Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Kök, N. Karahan (2015). "Kazak ve Nogay Türkçesinde Arapça-Farsça Alıntı Kelimelerdeki Ses Olayları", *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi,* 29, s. 150-174.

Kutadgu Bilig Tıpkıbasım I Viyana Nüshası (1942). İstanbul: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Mutsumi, S. (2009). Kutadgu Bilig'in Herat (Viyana) Nüshası ve XV. Yüzyıl Türk Dili, *Doğumunun 990. Yılında Yusuf Has Hacib ve Eseri Kutadgu Bilig Sempozyumu* içinde (s. 471-480). İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları.

Oba, E. (2014). "Kazak Türkçesindeki Arapça ve Farsça Kelimelerin Fonetik Değişimleri", *Turkish Studies,* 9 (6), s. 797-806.

Önder, A. R. (1954). "Türkçede (Ayın) Yoktur", *Türk Dili,* IV (39), s. 164-166.

Özçelik, S. (2004). "Türkçede Kullanılan Arapça Kelimelerde Görülen Ses Olayları Üzerine Bazı Tespitler", *Türk Dili,* 88 (634), s. 550-562.

Özkan M., Tören & H., Esin, O. (2006). *Yüksek Öğretimde Türk Dili Yazılı ve Sözlü Anlatım.* 2. bs., İstanbul: Filiz Kitabevi.

Öztürk, R. (2001). "Uygur Türkçesinde Arap ve Fars Menşeli Kelimelerdeki Ünsüz Değişmeleri", *TDAY-Belleten***,** s. 213-222.

Radloff, W. (1890). *Kudatku Bilik Facsimile der Uigurischen Handschrift der K. K.* Hofbibliothek in Wien. St. Petersburg.

Sağol Yüksekkaya, G. (2010). "Alıntı Kelimelerde Son Türeme", *Turksih Studies,* 5 (1), s. 90-104.

Sevortyan, E. V., Musayev M. (Çev.) (2008). "Kırım Tatarcası", *Gazi Türkiyat Türklük Bilimi Araştırmaları Dergisi,* 2, s.185-216.

Seyityahya, N. (2009). *Kırım Tatar İlm-i Sarfı "Bekir Çobanzade"*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Tamir, F. (2003). "Türkiye Türkçesi Açısından Kazak Türkçesine Bir Bakış", *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi,* 13, s. 321-332.

Tekin, T. (1958). "Ayınlı ve Hemzeli Kelimeler", *Türk Dili,* VIII (86), s. 110-113.

Türk Dil Kurumu (2005). *Türkçe Sözlük,* 10. bs., Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Uzun, G. (2014). "Kırgız Türkçesinde Yabancı Dillerden Alıntılanan Kelimelerde Ses Düşmeleri", *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* 33, s. 80-93.

Üşenmez, E. (2014). *(Yusuf Has Hacib) Herat (Viyana- Avusturya) Nüshası, Tıpkıbasım*. Eskişehir: Eskişehir Valiliği Yayınları.

Yıldırım, Ö. (2008). *Kazak, Kırgız ve Tatar Türkçelerindeki Arapça-Farsça Kelimelerin Ses Değişmeleri (Türkiye Türkçesi ile Karşılaştırılması)*

(Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Kars.

Vambery, A. (1870). "Uigurische Sprachmonumente und Kutadgu Bilik", *Uygurca Dil Anıtları*, (s. IV-260). Innsbruck.

Yudahin, K. K. (1985). *Kirgizsko-Russkiy Slovar*, 1-2. Moskva: İzd. Sovyetskaya Entsiklopediya.

Yudahin, K. K. & Taymas, A. (Çev.) (1988). *Kırgız Sözlüğü*, I.-II, 2. bs. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.